MUSTAQILLIKDAN KEYIN SAMARQAND SHAHRIDA SAVDO SOTIQ INSHOATLARINING TO`G`RI JOYLASHUVI HAQIDA

Xudoyarova Zilola
E-mail: xudoyarovazilola90@gmail.com

Qabul qilindi: 22.10.2025
Ko‘rib chiqildi: 23.10.2025
Tasdiqlandi: 24.10.2025

Kalit so‘zlar:
Samarqand, savdo-sotiq inshootlari, shaharsozlik, transport infratuzilmasi, urbanizatsiya, shahar iqtisodiyoti, mustaqillik davri.

Annotatsiya. Ushbu tezisda mustaqillik davrida Samarqand shahrida savdo-sotiq inshootlarini joylashtirishning muhim jihatlari, ularning shaharsozlik va iqtisodiy rivojlanishga ta’siri, transport infratuzilmasi bilan integratsiyasi va aholining savdo markazlariga qulay kirishini ta’minlash masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda shaharsozlik konsepsiyalari, iqtisodiy ko‘rsatkichlar va zamonaviy urbanizatsiya prinsiplari asosida savdo inshootlarini joylashtirishning samarali mexanizmlari aniqlanadi. Ishda mustaqillikdan keyingi davr shaharsozlik siyosatining savdo ob’ektlarini rejalashtirishga ta’siri, shuningdek, markaziy va chekka hududlar o‘rtasidagi transport va mijoz oqimini muvozanatlashtirish masalalari o‘rganiladi.

Ключевые слова:
Самарканд, торговые объекты, градостроительство, транспортная инфраструктура, урбанизация, городская экономика, пост-независимый период.

Аннотация. В данной работе рассматривается правильное размещение торговых объектов в городе Самарканд в период после обретения независимости, анализируется их влияние на градостроительство, экономическое развитие, интеграцию с транспортной инфраструктурой и доступность для населения. В исследовании определяются эффективные механизмы размещения торговых объектов на основе градостроительных концепций, экономических показателей и принципов современной урбанизации. Особое внимание уделяется влиянию городской политики пост-независимого периода на планирование торговых объектов и балансировке транспортных потоков

Keywords:
Samarkand, commercial facilities, urban planning, transport infrastructure, urbanization, city economy, post-independence period.

между центральными и периферийными районами.

Annotation. This thesis examines the proper placement of commercial facilities in Samarkand city during the post-independence period, analyzing their impact on urban planning, economic development, transportation integration, and accessibility for residents. The study identifies effective mechanisms for locating trade centers based on urban planning concepts, economic indicators, and modern urbanization principles. It explores the influence of post-independence urban policies on trade facility planning, as well as balancing transportation flows between central and peripheral areas.

Kirish. Mustaqillikdan so‘ng Samarqand shahrida shaharsozlik va iqtisodiy rivojlanish jarayonlari yangi bosqichga ko‘tarildi, bu esa savdo-sotiq inshootlarini joylashtirish masalalarini shaharsozlikning ajralmas qismiga aylantirdi. Shahar aholisi va turistlar oqimi oshishi bilan savdo markazlari, bozorlar, chakana va ulgurji savdo ob’ektlarining shahar hududida qulay joylashuvi dolzarb muammo sifatida yuzaga keldi. Samarqand shahrining markaziy qismi va chekka hududlar o‘rtasida transport yo‘laklari, piyodalar va avtomobil oqimlarini hisobga olgan holda savdo ob’ektlarini joylashtirish zarurati paydo bo‘ldi. Bu jarayonda shaharsozlik konsepsiyalari, urbanizatsiya prinsiplari, iqtisodiy samaradorlik va aholining qulayligi kabi omillar asosiy o‘rin tutadi. Shahar iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirish, mijozlar oqimini optimallashtirish, shuningdek, shaharning madaniy va tarixiy merosini saqlab qolish maqsadida savdo ob’ektlarini rejalashtirishning samarali mexanizmlari ishlab chiqilishi muhimdir. Mustaqillikdan keyingi davrda Samarqand shahrida shaharsozlik va iqtisodiy rivojlanish jarayonlari yangi bosqichga ko‘tarildi, bu esa savdo-sotiq inshootlarini joylashtirish masalalarini shaharning strategik ahamiyatli yo‘nalishlaridan biriga aylantirdi. Shaharda aholining soni oshishi, turistlar oqimining ko‘payishi va iqtisodiy faollikning ortishi markaziy va chekka hududlarda savdo ob’ektlarini samarali joylashtirish zaruratini yuzaga keltirdi. Shu bilan birga, shahar tarixiy hududlari va madaniy merosini saqlash masalasi ham dolzarb bo‘lib, yangi savdo markazlari va chakana savdo inshootlarini urbanizatsiya prinsiplari va transport infratuzilmasi bilan uyg‘unlashtirish talab

qilindi. Mustaqillik davrida ishlab chiqilgan shaharsozlik konsepsiyalari markaziy hududlarda savdo markazlarini ko‘p qavatli va keng quvvatli qilib loyihalash, chekka hududlarda esa kichik chakana savdo ob’ektlarini joylashtirish orqali shahar iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishga xizmat qildi. Tadqiqot jarayonida savdo-sotiq inshootlarini shaharda muvozanatli joylashtirish, transport va piyodalar oqimini optimallashtirish, shuningdek, aholining turmush darajasi va shaharsozlik talablariga mos keladigan strategiyalar ishlab chiqish masalalari ko‘rib chiqiladi. Shu bilan birga, shahar infratuzilmasini rivojlantirish, turizm va mahalliy iqtisodiy faoliyatni rag‘batlantirish maqsadida savdo markazlarini markaziy va chekka hududlarda muvozanatli joylashtirish zaruriyati ta’kidlanadi. Mustaqillikdan keyingi shaharsozlik siyosati va savdo-sotiq inshootlarini joylashtirishning strategik yondashuvi shahar iqtisodiyoti, transport tizimi va aholining qulayligini birlashtirishga qaratilgan bo‘lib, bu jarayon shaharni modernizatsiya qilish va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Xolmatov M., “Samarqand shahrida urbanizatsiya va iqtisodiy rivojlanish”, Toshkent, 2018. Ushbu manbada Samarqand shahrida urbanizatsiya jarayonlari va iqtisodiy rivojlanishning savdo-sotiq inshootlarini joylashtirishga ta’siri batafsil yoritilgan. Muallif markaziy va chekka hududlardagi savdo markazlarining shahar iqtisodiyotiga ta’sirini, transport va piyodalar oqimini hisobga olish zaruratini tahlil qiladi, shuningdek, shaharsozlik me’yorlariga muvofiq savdo ob’ektlarini rejalashtirishning samarali yo‘llarini ko‘rsatadi[1]. Rahimov S., “Mustaqillik davrida shaharsozlik siyosati va savdo markazlari”, Samarqand, 2019. Bu tadqiqotda mustaqillik davrida Samarqand shahrida shaharsozlik siyosati asosida savdo markazlari va bozorlarni joylashtirish prinsiplari, markaziy va chekka hududlar o‘rtasidagi muvozanat masalalari, shuningdek, urbanizatsiya va iqtisodiy samaradorlik omillari tahlil qilingan. Muallif shaharsozlik hujjatlari va statistik ma’lumotlar asosida samarali joylashuv konsepsiyalarini ishlab chiqqan[2]. Karimova L., “Transport infratuzilmasi va shahar iqtisodiyoti”, Toshkent, 2020. Kitobda shahar transport tizimi va savdo-sotiq inshootlari o‘rtasidagi bog‘liqlik, transport oqimining markaziy va chekka hududlardagi savdo ob’ektlariga ta’siri tahlil qilingan. Muallif GIS va transport tahlili metodlari yordamida savdo markazlarini joylashtirishning optimallashtirilgan variantlarini ko‘rsatadi va shahar iqtisodiyotiga ijobiy ta’sirini baholaydi[3]. To‘xtayev R., “Samarqand shahrida savdo-sotiq infratuzilmasini rivojlantirish strategiyasi”, Termiz, 2021. Ushbu manbada savdo-sotiq inshootlarini rivojlantirish strategiyasi, hududiy taqsimot, markaziy va chekka hududlarda savdo ob’ektlarining samaradorligini oshirish

usullari tahlil qilingan. Muallif shaharsozlik normalari va urbanizatsiya prinsiplari asosida shahar ichida savdo markazlarini optimallashtirish bo‘yicha tavsiyalar beradi[4]. Qodirov A., “Shaharsozlik va chakana savdo tizimi”, Toshkent, 2022. Kitobda shaharsozlik va chakana savdo tizimi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik, urbanizatsiya asosida savdo-sotiq inshootlarini rejalashtirish, transport va mijoz oqimini muvozanatlashtirish masalalari tahlil qilingan. Muallif shaharsozlik konsepsiyalari asosida savdo markazlarini joylashtirish va rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqadi, shuningdek, shahar iqtisodiy samaradorligini oshirishga e’tibor qaratadi[5].

Materiallar va usullar. Tadqiqot jarayonida shaharsozlik va iqtisodiy tahlil metodlari, qiyosiy tahlil, GIS (geografik axborot tizimlari) va statistik ma’lumotlar tahlili usullaridan foydalanildi. Asosiy ma’lumotlar sifatida Samarqand shahar hokimligi va shaharsozlik bo‘limining 2000–2025-yillarga oid hisobotlari, transport va savdo markazlari ma’lumotlari, GIS xaritalari va shahardagi mavjud savdo inshootlarining joylashuvi bo‘yicha kuzatuvlar olingan. Qiyosiy tahlil yordamida markaziy va chekka hududlardagi savdo-sotiq ob’ektlari samaradorligi, transport va piyodalar oqimi bilan bog‘liqligi baholandi, GIS xaritalari orqali savdo ob’ektlarining shahardagi optimal joylashuvi aniqlandi.

1-Jadval. Samarqand shahrida savdo-sotiq inshootlari soni va hududiy taqsimoti (2025-yil)

Hudud	Bozorlar soni	Chakana savdo markazlari	Ulgurji savdo ob’ektlari	Umumiy savdo inshootlari
Markaziy	5	12	8	25
Chekka tumanlar	3	7	5	15
Umumiy	8	19	13	40

Jadvaldan ko‘rinadiki, Samarqand shahridagi savdo-sotiq inshootlarining asosiy qismi markaziy hududga to‘plangan bo‘lsa-da, chekka tumanlarda ham muvozanatli taqsimot mavjud. Bu shaharsozlik va transport infratuzilmasi jihatdan mijozlarga qulaylik yaratadi, shahar iqtisodiyotini barqarorlashtiradi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Samarqand shahrida savdo-sotiq inshootlarini joylashtirishning samarali mexanizmi hududiy tahlil, transport oqimi va mijozlar ehtiyojini hisobga olish bilan chambarchas bog‘liq. Markaziy hududda savdo markazlari va bozorlar zichligi aholining qulayligini oshirsa, transport va piyodalar oqimining yuqori bo‘lishi bilan bog‘liq

muammolarni yuzaga keltiradi. Shu sababli chekka hududlarda ham chakana va ulgurji savdo ob'ektlarini rivojlantirish zarurati mavjud. GIS xaritalar tahlili savdo-sotiq inshootlarini shaharda teng taqsimlash, transport yo'llarini optimallashtirish va mijozlar oqimini muvozanatlashtirish imkonini beradi. Tadqiqot davomida markaziy va chekka hududlardagi savdo-sotiq ob'ektlarining mijozlar soni, daromad darajasi va transport oqimi o'rganilib, shaharsozlik prinsiplariga muvofiq optimal joylashuv tavsiyalari ishlab chiqildi. Shu bilan birga, shahar tarixiy hududlarini saqlash, madaniy merosni himoya qilish va zamonaviy savdo infratuzilmasini rivojlantirish o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zarurati ham muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqillikdan keyin Samarqand shahrida savdo-sotiq inshootlarini joylashtirishning samarali mexanizmlari markaziy va chekka hududlarning urbanizatsiya, transport va iqtisodiy jihatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Shahar markazida savdo markazlari va bozorlar zichligi aholining qulayligini oshirsa-da, transport yo'llarida tirbandlik, parkovka va piyodalar oqimi bilan bog'liq muammolarni yuzaga keltiradi. Shu sababli chekka hududlarda kichik chakana savdo ob'ektlarini rivojlantirish va mavjud transport infratuzilmasini yaxshilash orqali savdo-sotiq muhitini optimallashtirish zarurati mavjud. Tadqiqot davomida GIS va hududiy tahlil metodlari yordamida savdo-sotiq inshootlarining shahardagi optimal joylashuvi aniqlandi, bu esa markaziy va chekka hududlar o'rtasidagi iqtisodiy muvozanatni saqlash, transport oqimini muvozanatlashtirish va mijozlarning shahar bo'ylab qulay harakatlanishini ta'minlash imkonini berdi. Shuningdek, tadqiqot natijalari shahar tarixiy hududlarini saqlash va zamonaviy urbanizatsiya talablarini uyg'unlashtirish zaruratini ham tasdiqladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, markaziy hududlarda ko'p qavatli savdo markazlari, chekka hududlarda esa kichik chakana savdo inshootlarini joylashtirish strategiyasi shahar iqtisodiyoti va aholining turmush sifatini yaxshilashda samarali hisoblanadi. Tadqiqot shuningdek, savdo-sotiq inshootlarini joylashtirish bo'yicha ishlab chiqilgan strategiyalarning shaharsozlik, transport va urbanizatsiya prinsiplari bilan uyg'unligi ahamiyatini tasdiqlaydi, bu esa shaharni modernizatsiya qilish va turizmni rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqillikdan keyin Samarqand shahrida savdo-sotiq inshootlarini joylashtirishning samarali strategiyasi markaziy va chekka hududlarni balanslashtirish, transport infratuzilmasini hisobga olish, GIS va shaharsozlik prinsiplari asosida amalga oshirilganida shahar iqtisodiyoti va aholining qulayligi sezilarli darajada oshadi.

Markaziy hududdagi savdo markazlari va bozorlar shaharning iqtisodiy markazini mustahkamlasa, chekka hududlardagi savdo ob'ektlari aholiga qulaylik yaratadi va shahar hududida barqaror savdo muhitini shakllantiradi. Tadqiqot shuningdek shahar tarixiy hududlarini saqlash va zamonaviy urbanizatsiya talablarini uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi, bu esa shaharsozlik va iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini birlashtirishga yordam beradi. Mustaqillik davrida ishlab chiqilgan savdo inshootlarini joylashtirish strategiyasi shahar iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirish, turizmni rivojlantirish va aholining turmush sifatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Xolmatov M. Samarqand shahrida urbanizatsiya va iqtisodiy rivojlanish. – Toshkent, 2018.
2. Rahimov S. Mustaqillik davrida shaharsozlik siyosati va savdo markazlari. – Samarqand, 2019.
3. Karimova L. Transport infratuzilmasi va shahar iqtisodiyoti. – Toshkent, 2020.
4. To'xtayev R. Samarqand shahrida savdo-sotiq infratuzilmasini rivojlantirish strategiyasi. – Termiz, 2021.
5. Qodirov A. Shaharsozlik va chakana savdo tizimi. – Toshkent, 2022.